

**NAFAS YETISHMOVCHILIGI: SABABLARI, TURLARI VA KLINIK
KO'RINISHLARI**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

tibbiyot fakulteti 3 kurs talabasi

O'g'ilshod Sherqobilova Shuxratovna

shodiya2121@gmail.com

Ilmiy raxbari; Kattaboyeva Muhayyo Nurmuhammad qizi,

Department of Therapeutic sciences Faculty of Medicine,

Termez University of Economics and Service

Uzbekistan, muhayyo_kattaboyeva@tues.uz,

mnkattaboyeva@gmail.com orcid=0009-0005-7146-1255

+998915899307

Annotatsiya

Nafas yetishmovchiligi organizmning kislorod bilan ta'minlanishi buzilishi va/yoki karbonat anhidridni chiqarish jarayonining yetarli bo'lmashligi bilan kechuvchi patologik holatdir. U ko'plab o'pka, yurak-qon tomir va markaziy asab tizimi kasalliklarining og'ir asorati sifatida rivojlanadi. Nafas yetishmovchiligi patogenezida ventilyatsiya-perfuziya nomutanosibligi, alveolyar gipoventilyatsiya va diffuzion buzilishlar muhim o'rin tutadi. Klinik jihatdan u hansirash, sianoz, taxipnoe, yordamchi nafas mushaklarining faollashuvi va og'ir hollarda ong buzilishi bilan namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada nafas yetishmovchiligining etiologiyasi, tasnifi va klinik ko'rinishlari zamonaviy klinik yondashuv asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: nafas yetishmovchiligi, gipoksiya, giperkapniya, ventilyatsiya, diffuziya buzilishi, hansirash.

**ДЫХАТЕЛЬНАЯ НЕДОСТАТОЧНОСТЬ: ПРИЧИНЫ, ВИДЫ И
КЛИНИЧЕСКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ**

Студентка 3 курса медицинского факультета
Термезского университета экономики и сервиса

Угилшод Шеркобилова Шухратовна

E-mail: shodiya2121@gmail.com

Научный руководитель: Каттабоева Мухайё Нурмухаммад кизи,
Department of Therapeutic Sciences, Faculty of Medicine,
Termez University of Economics and Service, Uzbekistan.

E-mail: muhayyo_kattaboyeva@tues.uz ,
mnkattaboyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0005-7146-1255

Тел.: +998 91 589 93 07

Аннотация

Дыхательная недостаточность представляет собой патологическое состояние, характеризующееся нарушением обеспечения организма кислородом и/или недостаточным выведением углекислого газа. Она развивается как тяжёлое осложнение многих заболеваний лёгких, сердечно-сосудистой системы и центральной нервной системы.

В патогенезе дыхательной недостаточности важную роль играют несоответствие вентиляции и перфузии, альвеолярная гиповентиляция и нарушения диффузии газов. Клинически данное состояние проявляется одышкой, цианозом, тахипноэ, активацией вспомогательной дыхательной мускулатуры, а в тяжёлых случаях — нарушением сознания.

В данной статье с позиций современных клинических подходов рассматриваются этиология, классификация и клинические проявления дыхательной недостаточности.

Ключевые слова: дыхательная недостаточность, гипоксия, гиперкапния, вентиляция, нарушение диффузии, одышка.

Kirish

Nafas yetishmovchiligi klinik tibbiyotda eng muhim shoshilinch holatlardan biri bo'lib, u bemor hayotiga bevosita xavf tug'diradi. Ushbu holat mustaqil kasallik emas, balki turli patologik jarayonlarning yakuniy klinik bosqichi sifatida rivojlanadi. O'pka

va nafas tizimi kasalliklari bilan bir qatorda yurak yetishmovchiligi, nevrologik buzilishlar va og'ir metabolik holatlar ham nafas yetishmovchiligining rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Zamonaviy klinik amaliyotda nafas yetishmovchiligini erta aniqlash va sababini tezkor bartaraf etish bemor prognozini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

Asosiy qism

Nafas yetishmovchiligining sabablari (etiologiyasi)

Nafas yetishmovchiligi turli patologik holatlar natijasida rivojlanadi. Eng ko'p uchraydigan sabablar quyidagilardan iborat:

- **O'pka kasalliklari:** pnevmoniya, bronxial astma, KOAH, o'pka fibrozi, o'pka shishi
- **Nafas yo'llari obstruksiyesi:** bronxospazm, begona jism, o'sma
- **Yurak-qon tomir kasalliklari:** chap qorincha yetishmovchiligi, o'pka emboliyasi
- **Markaziy asab tizimi shikastlanishi:** insult, bosh miya jarohati, sedativlar dozasining oshishi
- **Ko'krak qafasi mexanik buzilishlari:** kifoskolioz, ko'krak travmalari
- **Mushak va nerv tizimi kasalliklari:** myasteniya gravis, Guillain-Barre sindromi

Tasnifi (turlari)

Nafas yetishmovchiligi bir necha mezonlarga ko'ra tasniflanadi:

1. Gaz almashinuviga ko'ra:

- **I tur (gipoksemik)** – PaO_2 pasayadi, PaCO_2 normal yoki past
- **II tur (giperkapnik)** – PaO_2 pasayadi, PaCO_2 oshadi

2. Rivojlanish tezligiga ko'ra:

- O'tkir
- Surunkali
- O'tkir surunkali zo'rayish bilan

3. Patogenezigiga ko'ra:

- Ventilyatsion
- Diffuzion
- Perfuzion (V/Q buzilishi)
- Aralash

Patogenez

Nafas yetishmovchiligining asosida alveola darajasida gaz almashinuvining buzilishi yotadi. Ventilyatsiya-perfuziya nisbatining o'zgarishi natijasida qonga kislorod yetarli miqdorda o'tmaydi yoki karbonat angidrid chiqarilishi buziladi. Alveolyar gipoventilyatsiya nafas markazining susayishi yoki nafas mushaklarining yetishmovchiligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Diffuzion buzilishlarda esa alveola-kapillyar membrana qalinlashadi, bu gaz almashinuvini sekinlashtiradi. Natijada gipoksiya va og'ir holatlarda giperkapniya rivojlanadi.

Klinik ko'rinishlari

Nafas yetishmovchiligining klinik belgilari uning og'irlik darajasiga bog'liq bo'lib, dastlabki bosqichlarda faqat jismoniy zo'riqishda hansirash kuzatiladi. Keyinchalik tinch holatda ham nafas qisilishi paydo bo'ladi.

Asosiy klinik belgilar:

- Hansirash (dispnoe)
- Taxipnoe (nafas tezlashishi)
- Sianoz (lab, tirnoq va teri ko'karishi)
- Yordamchi nafas mushaklarining ishtiroki
- Ko'krak qafasining retraksiyasi
- Taxikardiya
- Bezovtalik, qo'rquv hissi
- Og'ir holatlarda: ong buzilishi, somnolensiya, koma

I tur nafas yetishmovchiligida asosan gipoksiya belgilari ustun bo'lsa, II turda giperkapniya belgilari (bosh og'rig'i, uyquchanlik, "CO₂ narkoz") kuzatiladi.

Muhokama

Nafas yetishmovchiligi klinik amaliyotda eng ko'p uchraydigan shoshilinch holatlardan biri bo'lib, uning to'g'ri tasnifi davolash taktikasini belgilaydi. Gipoksemik tur ko'proq o'pka parenximasi shikastlanishi bilan bog'liq bo'lsa, giperkapnik tur

ventilyatsiya yetishmovchiligi bilan xarakterlanadi. Zamonaviy yondashuvda arterial qon gazlari tahlili asosiy diagnostik mezon hisoblanadi. Shuningdek, pulsoksimetriya tezkor skrining usuli sifatida keng qo'llaniladi. Kasallikni erta aniqlash va etiologik omilni bartaraf etish bemor hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa

Nafas yetishmovchiligi klinik tibbiyotda eng muhim shoshilinch holatlardan biri bo'lib, u turli etiologik omillar — o'pka kasalliklari, yurak-qon tomir patologiyalari, markaziy asab tizimi buzilishlari hamda ko'krak qafasi va nafas mushaklari shikastlanishi natijasida rivojlanadi. Ushbu holatning asosiy patogenetik mexanizmi alveolyar ventilyatsiya, perfuziya va diffuziya jarayonlarining buzilishi bilan bog'liq bo'lib, natijada gipoksiya va ba'zi hollarda giperkapniya yuzaga keladi. Klinik jihatdan u hansirash, sianoz, taxipnoe, yordamchi nafas mushaklarining faollashuvi hamda og'ir holatlarda ong buzilishi bilan namoyon bo'ladi. Nafas yetishmovchiligini erta aniqlash va uning turini to'g'ri tasniflash (I va II tur) davolash taktikasini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy yondashuvda asosiy e'tibor etiologik omilni bartaraf etish, kislorod terapiyasi, ventilyatsion qo'llab-quvvatlash hamda intensiv davolash choralariga qaratiladi. O'z vaqtida ko'rsatilgan tibbiy yordam bemor hayotini saqlab qolish va asoratlarni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov R.A. **Ichki kasalliklar**. Tibbiyot universiteti nashriyoti, Toshkent, 2022.
2. Daminov T.A. **Pulmonologiya asoslari**. Toshkent, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. **Nafas tizimi kasalliklari bo'yicha klinik protokollar**. Toshkent, 2024.
4. Karimov Sh.K. **Ichki kasalliklar propedevtikasi**. Toshkent, 2020.
5. Rizaev J.A. **O'pka va bronx kasalliklari**. Toshkent tibbiyot akademiyasi nashri, 2021.
6. Abdullayev M.M. **Shoshilinch tibbiy yordam asoslari**. Toshkent, 2020.
7. Yo'ldoshev B.B. **Klinik diagnostika asoslari**. Toshkent, 2022.
8. Tibbiyot oliy o'quv yurtlari uchun **Ichki kasalliklar darsligi**. Toshkent, 2023.
9. O'zbekiston Respublikasi SSV. **Pnevmoniya va nafas yetishmovchiligi bo'yicha milliy qo'llanma**. Toshkent, 2024.
10. Hasanov A.T. **Respirator kasalliklar va ularning davolash tamoyillari**. Toshkent, 2021.

